

Динамічна та ритмічна організація тексту як засіб концентрації уваги читача досягається за рахунок таких синтаксичних засобів, як паралельні конструкції, окличні речення, перелічення, чергування довгих і коротких речень.

Для казок характерне також вживання порівнянь, особливо гіперболізованих порівнянь, а також розмовної лексики та розмовних конструкцій, які деформалізують текст.

Література

1. Kenneth Grahame. *The Wind in the Willows*. — Moscow: Progress Publishers, 1981. — 359 p.

Hanna Khomechko. Linguistic and Semantic Genre-Forming Components of the English Fairy-Tale. The article is devoted to the analysis of linguistic and conceptual peculiarities of the fairy-tale by Kenneth Grahame The Wind in the Willows that can be considered to be genre-forming elements. Such universal phenomena as anthropomorphism and personification and means of their realization are being investigated. The emphasis is laid on the analysing lexical and syntactic peculiarities, namely lexical groups and groupings, word-forming models, simile and comparison, hyperbole, play on words. Rhythm and rhyme as means of dynamic organization of narration are also considered in the article.

Олена Шонь

Асоціативна іронія і засоби її актуалізації

Проблема іронії та механізмів її реалізації розглядається у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях неоднозначно. Більшість лінгвістів і літературознавців поділяють традиційну точку зору на іронію як троп, стилістичний засіб, техніку комічного [2; 5; 11], обмежуючись у своїх дослідженнях аналізом лексичних засобів її актуалізації. Однак, у новітніх дослідженнях зарубіжних лінгвістів іронію переважно тлумачать як вид дискурсу, ліричного, наративного чи драматичного, який має на меті відобразити приховане значення, що відрізняється, а часто є протилежним до явного [8, 470]. Традиційно її поділяють на: а) мовну іронію (*verbal irony*), що створюється засобами мови; б) іронію обставин або ситуацій (*irony of circumstances or irony of situations*) — невідповідність між тим, що є, і тим, що відбувається, на думку персонажа; в) драматичну іронію (*dramatic irony*) — невідповідність між тим, що знають читачі, і тим, що знають персонажі; г) іронічне бачення (*ironic vision or ironic point of view*) — невідповідність між автором і оповідачем [8, 470; 9, 34-36], зазначаючи, що в художньому творі спостерігається тісне переплетення мовних і немовних видів іронії.

Така тенденція змусила сучасних лінгвістів розглядати категорію іронії ширше, розмежувавши різні поняття — іронії як стилістичного засобу та іронічного смислу, що створюється засобами мови на різних рівнях [1; 3; 4; 6].

На напівфункціональні аспекти іронії звернув увагу С.А. Голубков, наголосивши, що іронія може бути простим частковим стилістичним прийомом, звичайним зображально-виражальним засобом, але може стати і світорозумінням, своєрідним філософським кредо [4, 15]. Подібної точки зору дотримується І.М. Байбакова, вважаючи, що іронія належить до тих стилістичних засобів, які можуть виступати і як троп, і як фігура мовлення, стилістичний прийом і виражальний засіб, а деколи перетворюється з виражального засобу мови в більш широку загальносеміотичну та естетичну категорію [1, 5]. Виходячи з цього твердження, дослідниця вважає плідним комплексний підхід до вивчення мовних засобів іронії, виділяючи лексико-стилістичні, логіко-сміслові, синтактико-стилістичні і просодичні засоби та прийоми створення іронічного ефекту.

Виявлені особливості іронічного зображення дають підставу відмовитись від традиційного трактування іронії лише як тропу й аналізу засобів її реалізації на лексичному рівні. Вважаючи іронію повноправною формою комічного поряд із гумором та сатирою і беручи до уваги способи й умови реалізації іронії в художньому творі, дослідники виділяють два основні типи іронії — ситуативну й асоціативну [6, 63]. Ситуативна іронія — явний, емоційно забарвлений тип іронії, що виникає внаслідок контрасту між ситуативним контекстом і прямим значенням слова, словосполучення, речення. Для реалізації цього типу іронії

використовуються засоби лексичного рівня (слово, словосполучення) і синтаксичного (відокремлені синтаксичні конструкції — вставні слова, речення). Цей тип іронії залежить від лінійного контексту, що не перевищує рамок абзацу.

Асоціативна іронія — прихований, тонкий тип іронії, де реалізація переносних значень проходить поступово, нові значення виникають градуально, тому асоціативна іронія реалізується в мегаконтексті [6, 63]. Асоціативна іронія створює цілісну систему художнього твору, відіграє важливу роль у характеристиці образів, реалізації авторської прагматики. Для актуалізації асоціативної іронії використовуються текстові засоби — різні види повтору, цитації, алюзії, зіткнення різних стилів мовлення. Для декодування асоціативної іронії читач повинен брати до уваги всі елементи художнього твору — сюжет, часово-просторову організацію. У багатьох випадках для адекватного сприйняття цього типу іронії необхідно володіти знаннями етногеографічних та історичних реалій, зокрема, при аналізі алюзії як засобу асоціативної іронії, а також враховувати історичні і соціокультурні умови написання твору.

Одним із продуктивних засобів актуалізації асоціативної іронії в американських оповіданнях є цитація. До недавнього часу дослідники іронії не виділяли її при аналізі мовних засобів іронії. Цитаційними С.І. Походня визначила такі іронічні висловлювання, які становлять собою більш чи менш віддалену “луну”, “цитацію” іншого неіронічного висловлювання [6, 85]. Простим випадком цитаційної іронії є одноразовий повтор у діалозі, коли другий учасник мовленнєвого акту повторює висловлювання першого. Цитацію використовує Д. Паркер в оповіданні “Я живу твоїми відвідинами” (“I live on Your Visits”).

“Mom, please,” he said. “You know Whitey isn’t beautiful. She’s just sort of funny-looking. Nice funny”.

“Nice funny,” she said. “Oh, I’m afraid I could never compete with that” [14, 282].

Розмовляючи про місіс Теннан, дружину свого колишнього чоловіка, мати Крістофера цитує його слова про те, що вона миловидна. Але мати Крістофера — егоїстична, ревнива жінка, яка заздрить чужому щастю, тому вираз “nice funny” в її устах читач сприймає як протилежний за значенням — “звичайна жінка, не варта уваги”.

Складніші асоціативні зв’язки спостерігаємо в оповіданні К. Шопен “Історія години” (“The Story of an Hour”).

Josephine was kneeling before the closed door with her lips to the keyhole, imploring for admission. “Louise, open the door! I beg; open the door — you will make yourself ill. What are you doing, Louise? For heaven’s sake open the door”.

“Go away. I am not making myself ill”. No; she was drinking in a very elixir of life through that open window [7, 388].

У цьому оповіданні місіс Майяр горює, одержавши звістку про загибель чоловіка, — так її вчинки сприймаються іншими дійовими особами. Однак з подальших подій випливає, що її сльози — це не горе, а радість від одержаної свободи. Цитуючи слова сестри Жозефіни у заперечній формі, вона заперечує і її твердження, вкладаючи у свої слова відомий лише їй справжній зміст, іронізуючи над сприйняттям подій її родичами, над їх нерозумінням того, що відбувалося в її житті. Тут мовна іронія переплітається з іронією обставин, коли одні і ті ж події по-різному сприймаються різними персонажами. Таке поєднання мовної іронії з немовними її видами є характерним для американського оповідання (“short story”).

Часто цитація супроводжується своєрідним коментарем, який ще більше інтенсифікує іронію та сприяє її декодуванню. В оповіданні Ф. О’Коннор “Одкровення” (“Revelation”) низка діалогів, у яких наявне цитування, виражає іронічне ставлення місіс Терпін до жінки в приймальній лікарня, яку вона презирливо називає білою голотою.

“You can get you one with green stamps,” the woman said. “That’s most likely wher he got hisn. Save you up enough, you can get you most anythang. I got me some joo’ry”.

Ought to have got you a wash rag and some soap, Mrs. Turpin thought [12, 344-345].

Репліка жінки про те, що вона купила дорогого настінного годинника, викликає в місіс Терпін іронічну думку про те, що, перш ніж купувати дорогу річ, жінці потрібно було купити губку і мило. Цитуючи слова жінки, місіс Терпін додає свій коментар, що сприяє виникненню негативної оцінної модальності, створює підтекст “неохайна жінка, яка витрачає гроші на

дурниці". Аналогічно реалізується іронія і в наступних ситуаціях, поглиблюючи негативне ставлення місіс Терпін до своєї сусідки.

The woman turned her face away from Mrs. Turpin. "I know I wouldn't scoot down no hog with no hose," she said to the wall.

You wouldn't have no hog to scoot down, Mrs. Turpin said to herself [12, 345].

"One thang I know," the white-trash woman said. "Two thangs I ain't going to do: love no niggers or scoot down no hog with no hose." And she let out a bark of contempt.

The look that Mrs. Turpin and the pleasant lady exchanged indicated they both understood that you had to have certain things before you could know certain things [12, 346].

Із сюжету оповідання читач дізнається, що місіс Терпін — заможна жінка, яка невтримно пишається своїм суспільним становищем і зверхньо ставиться до тих, хто знаходиться нижче на ієрархічних шаблях американського суспільства, і це сприяє адекватному декодуванню ним таких випадків цитаційної іронії.

Складнішим для декодування, але ефективним для актуалізації асоціативної іронії є авторське цитування. Це явний чи прихований коментар, що виражає авторську оцінку того чи іншого явища дійсності [6, 89].

Легку, добродушну іронію створює авторське цитування в оповіданні Дж. Тербера "Навчання в університеті" ("The University Days").

"We'll try it," the professor said to me, grimly, "with every adjustment of the microscope known to man. As God is my witness, I'll arrange this glass so that you see cells through it or I'll give up teaching" [16, 238].

So we tried it with every adjustment of the microscope known to man [16, 239].

Цитуючи слова старого професора біології, оповідач спрямовує іронію одночасно на методи навчання в університеті, де, на його думку, студентів змушують вивчати непотрібні їм курси, і на свою власну нездатність до практичних занять з біології. У контексті твору з'являється імпліцитне значення виразу — "я намагався щось побачити, але мені не вдалося".

Авторська цитація служить ефективним засобом іронії в оповіданні Ф. Рота "Навернення євреїв" ("The Conversion of the Jews").

"He started all over again explaining how Jesus was historical and how he lived like you and me but he wasn't God. So I said I understood that. What I wanted to know was different".

What Ozzie wanted to know was always different. The first time he had wanted to know how Rabbi Binder could call the Jews "The Chosen People" if the Declaration of Independence claimed all men to be created equal. Rabbi Binder tried to distinguish for him between political equality and spiritual legitimacy, but what Ozzie wanted to know, he insisted vehemently, was different [15, 460].

Допитливий Оззі завжди ставить під сумнів слова Ребе Біндера, намагаючись з'ясувати, чому слова повчання, як він їх розуміє, і те, що він бачить в дійсності, відрізняються, і цим дивує своїх приятелів, які сміються з нього. Виникає імпліцитна оцінна модальність "він не вірить тому, в що вірять усі, він дивний і невіддатливий".

Продуктивним засобом вираження асоціативної іронії на рівні тексту є повтор. У вузьких рамках оповідання ("short story") поступове нагромадження лексичних одиниць веде до якісно нового переосмислення інформації. Повторювана лексична одиниця поступово втрачає свою семантику, з кожною новою появою в тексті прирощує нові відтінки значення, стаючи виразником суб'єктивної оцінної модальності.

Продуктивно використовує повтор Ф. О'Коннор в оповіданні "Одкровення" ("Revelation").

She could tell by the way they sat — kind of vacant and white-trashy, as if they would sit there until Doomsday if nobody called and told them to get up [12, 343].

"One thang I don't want," the white-trash woman said, wiping her mouth with the back of her hands. "Hogs. Nasty stinking things, a-gruntin and a-rootin all over the place" [12, 345].

The trashy woman looked around her from face to face as if she thought they were all idiots [12, 347].

Словосполучення "white trash", вжите головною дійовою особою оповідання місіс Терпін стосовно незнайомої жінки у кабінеті лікаря, спочатку сприймається як її перше враження від знайомства. Повтор цього словосполучення і похідного прикметника "white trashy" в

мегаконтексті стає виразником іронічного ставлення місіс Терпін до цієї жінки, а потім — і до всіх тих, кого місіс Терпін вважає нижчими від себе і називає білою голотою. Але іронія тут спрямовується і на саму місіс Терпін — зображуючи її погляди на життя і людей, які її оточують. Фланнері О'Коннор дає зрозуміти, що і сама місіс Терпін не більше, ніж сноб, отже, її улюблений вираз для характеристики інших з повним правом можна застосувати і до неї.

Аналогічно реалізується іронія і в іншому прикладі з цього ж оповідання.

*"It's good weather for cotton if you can get **the niggers** to pick it," Mrs. Turpin said, "but **niggers** don't want to pick cotton any more. You can't get the white folks to pick it and now you can't get **the niggers** — because they got to be right up there with the white folks"* [12, 345].

*"We found enough **niggers** to pick our cotton this year but Claud he has to go after them and take them and take them home again in the evening. They can't walk that half a mile. No they can't. I tell you," she said and laughed merrily, "I sure am tired of buttering up **niggers**, but you got to love em if you want em to work for you"* [12, 345].

*"There's a heap of things worse than **a nigger**," Mrs. Turpin agreed. "It's all kinds of them just like it's all kinds of us"* [12, 346].

Словоформа "nigger", що її протягом усього оповідання вживають усі дійові особи і яка містить негативну, відверто зневажливу конотацію, відображає справжнє ставлення персонажів до негрів, які населяють Америку. Іронія виникає внаслідок невідповідності між тим, що говорить про них місіс Терпін та її знайомі, переконуючи один одного в своїй терпимості і відсутності расистських забобон, і тим, що вони вживають іменник зі зниженою конотацією "nigger", який власне і є характерним для мови нетерпимих у расовій політиці американців. У цьому випадку знову спостерігається схрещення двох іронічних планів — іронічного, зневажливого ставлення персонажів до кольорового населення США, та іронії автора стосовно тих кіл білого населення Півдня, які не можуть змиритися з тим, що негрів і білих хоча й формально прирівняли в суспільному житті.

Для актуалізації асоціативної іронії використовується і синонімічний повтор, коли один вираз замінюється близьким за значенням. Синонімічний повтор використовує Ф. О'Коннор в оповіданні "Одкровення" ("Revelation").

"She sho shouldn't said nothin ugly to you," the old woman said. "You so sweet. You are the sweetest lady I know" [12, 353].

"She pretty too," the one with the hat on said [12, 353].

"And stout," the other one said. "I never knowed no sweeter white lady" [12, 353].

"That's the truth befo' Jesus," the old woman said. "Amen! You des as sweet and pretty as you can be" [12, 353].

"She b'long in the sylum," the old woman said emphatically. "You the sweetest white lady I know" [12, 353].

"She pretty too," the other two said. "Stout as she can be and sweet. Jesus satisfied with her" [12, 53].

Нагромаджуючи в макроконтексті повтори вихвалень, якими робітники-негри вітають місіс Терпін, письменниця створює іронію, яка підсилюється невідповідністю між тим, що негри думають про хазяйку, і тим, якою вона є насправді. Виникає авторська суб'єктивно-оцінна модальність негативного характеру — "нешира, лицемірна жінка".

Використовуючи повтор характерної деталі в оповіданні "Я живу твоїми відвідинами" ("I Live on Your Visits"), Д. Паркер створює іронічний портрет головної дійової особи твору — матері студента Крістофера.

Her upper lip lifted over her teeth, and her gaze came cold beneath lowered lids. So does one who has refused the white handkerchief regard the firing squad [14, 277].

There was no change in her, save in the slow, somehow offended lifting of her eyelids. The brows arched as if they drew the lids with them [14, 277].

Yes, oh, yes. The voices, the stances, the eyelids — those were the signs [14, 278].

"Oh?" his mother said. The little girl ran off abruptly. The eyelids came into play [14, 280].

This time, the eyelids of the boy's mother were lowered at her friend [14, 285].

Несприйняття Крістофером матері передається через його спостереження. Варіативний повтор деталей поведінки старої леді сприяє сприйняттю її як манірної примхливої людини, яка

у всіх своїх діях прагне показати себе перед іншими, зокрема, перед подругою, до чієї думки вона прислухається найбільше. Через повтор реалізується основна тема твору — духовна прірва між сином і матір'ю, контраст між безпосередністю та відкритістю Крістофера і фальшивою, награною поведінкою його матері, її прагненням переконати подругу в любові до сина, яка насправді є егоїстичною, ревнивою і деспотичною.

Повтор певного стилістичного засобу теж є ефективним для вираження іронії. В оповіданні Д. Паркер “Чорне і біле” (“Arrangement in Black and White”) — це повтор головної героїнею оксюморонів. Такі оксюморони перетворилися у розмовні кліше, але, вкладені автором в уста екзальтованої дами, яка хоче переконати свого знайомого у відсутності расових забобон, одержують значне стилістичне навантаження, високою частотністю вживання в контексті створюють у читача відчуття неприродності, награності, що породжує іронію, недовіру до слів жінки. Іронія в цьому випадку адекватно декодується читачем, коли він зіставляє їх з тим, що вона говорить про ставлення свого чоловіка до негрів, і тим, як вона поводить себе під час знайомства з відомим негритянським співаком Уолтером Уільямсом і актрисою Кетрін Берк.

*“Listen. I want you to do me **the most terrible favor**” [13, 172].*

*“Isn't he **terribly grateful**?” [13, 172].*

*“I think it's really **terribly nice**,” she said [13, 172].*

*“He's really **awfully fond of colored people**” [13, 173].*

*“I think he **deserves an awful lot of credits**” [13, 173].*

*“I've just been saying, I've enjoyed your singing **so awfully much**” [13, 174].*

*“Why, he's **awfully nice**. Just as nice as he can be” [13, 175].*

Менш продуктивним, але високоефективним засобом реалізації асоціативної іронії в американських оповіданнях є алюзія — використання історичних, міфологічних, літературних імен і назв. Для того, щоб адекватно сприймати і декодувати іронію, читач повинен володіти фоновими знаннями екстралінгвістичного плану — знанням історії, етно-географічних реалій. Без цих знань неможливе декодування іронії в оповіданні Френсіса Скотта Фіцджеральда “Алмаз завбільшки з готель “Ріц” (“The Diamond as Big as the Ritz”).

The father of present Mr. Washington had been a Virginian, a direct descendant of George Washington, and Lord Baltimore [10, 312].

У розповіді про походження містера Вашингтона, власника незліченних багатств, письменник поєднує в його родослівній двох антагоністичних представників аристократичного Півдня — національного героя Америки, військового лідера Війни за Незалежність, першого президента США Джорджа Вашингтона і британського аристократа, одного з найбільших землевласників колоніальних часів лорда Балтімора. Таке поєднання в одній родослівній протилежних за походженням і переконаннями предків породжує іронію, яка підсилюється тим фактом, що в дійсності у Джорджа Вашингтона не було прямих нащадків. Очевидна авторська інтенція розкрити і піддати осміянню претензії містера Бреддока Вашингтона на свою родовитість, показати примарність і неправдоподібність його становища.

В іншому прикладі іронія інтенсифікується тим, що одне з імен батька Бреддока Вашингтона — Кашпепер — є назвою одного з прапорів армії американських колоністів у Війні за Незалежність, що символізував готовність колоністів воювати до одержання свободи або смерті. Ім'я персонажа імплікує його готовність іти на все задля власного добробуту, багатства і влади.

Fitz-Norman Culpepper Washington, for that was the young Colonel's name, decided to present the Virginia estate to his younger brother and go West [10, 312].

Гірка іронія Фіцджеральда, спрямована на поклоніння перед багатством, актуалізується в даній ним назві престижній школі, де навчався головний персонаж оповідання — нащадок багатой сім'ї Джон Ангер. Впровадження давньогрецького міфу про царя Мідаса — володаря незліченних багатств — сприяє декодуванню іронії. Зараховуючи Мідаса до святих, письменник тим самим створює іронічний смисл, який межує з трагічним — “у світі не залишилось нічого святого, люди засліплені жадобою багатства”. Включення імені Мідаса в девіз на гербі “За Бога і батьківщину, і Святого Мідаса” поглиблює імпліцитний зміст твору.

Nothing would suit them but that he should go to St. Midas' School near Boston — Hades was too small to hold their darling and gifted son [10, 302].

He did not know that the little gold football (inscribed with the legend Pro deo et patria et St. Mida) which he had given her rested on a platinum chain next to her bosom [10, 323].

Ми проаналізували лише найбільш продуктивні засоби актуалізації асоціативної іронії в американських оповіданнях. Слід зазначити, що, крім цитації, повторів й аллюзій, асоціативна іронія створюється і такими засобами, як пародія, деформація цитат і аллюзій, зіткнення різних стилів і реєстрів мовлення. Останні в проаналізованих нами американських оповіданнях відзначаються меншою продуктивністю.

Таким чином, аналіз текстових засобів актуалізації асоціативної іронії як повноправної категорії комічного є досить плідним для дальшого дослідження іронії.

Література

1. Байбакова И.М. Ирония как средство реализации речевой установки в англоязычном художественном тексте (на материале произведений С. Льюиса): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. — Киев, 1988. — 16 с.
2. Боров Ю.Б. О комическом. — М.: Искусство, 1957. — 232 с.
3. Буйницкая Т.А. Языково-стилистические средства юмора и сатиры в публицистике Э.Э. Киша: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. — Львов, 1967. — 22 с.
4. Голубков С.А. Мир сатирического произведения. — Самара: Изд-во Самарского ГПИ, 1991. — 108 с.
5. Дземидок Б. О комическом. — М.: Прогресс, 1974. — 224 с.
6. Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии. — Киев: Наукова думка, 1989. — 128 с.
7. Chopin K. The Story of an Hour // Literature. An Introduction to Fiction, Poetry, and Drama / Kennedy X.J. — New York: Harper Collins Publishers, 1991. — P. 386-388.
8. Companion to Literature in English / Ed. by I. Ousby. — Ware: Wordsworth Editions Ltd., 1994. — 1036 p.
9. DiYanni R., Rompf K. Book of Fiction. — New York: McGraw-Hill Inc., 1995. — 1236 p.
10. Fitzgerald F. Scott. The Diamond as Big as the Ritz // The Short Story: Fiction in Transition / Taylor J. Chesley. — New York: Charles Scribner's Sons. — P. 301-339.
11. Knox N. The Word "Irony" and its Context, 1500-1775. — Durham (N.C.): Duke University Press, 1961. — 258 p.
12. O'Connor F. Revelation // Literature. An Introduction to Fiction, Poetry, and Drama / Kennedy X.J. — New York: Harper Collins Publishers, 1991. — P. 341-356.
13. Parker D. Arrangement in Black and White // The Book of American Humor. — Moscow: Raduga, 1984. — P. 172-1175.
14. Parker D. I Live on Your Visits // Modern Short Stories / Ed. by A. Mizener. — New York: W.W. Norton and Company Inc., 1962. — P. 276-286.
15. Roth P. The Conversion of the Jews // The Short Story: Fiction in Transition / Taylor J. Chesley. — New York: Charles Scribner's Sons, 1973. — P. 457-472.
16. Thurber J. University Days // The Macmillan Reader / Nadell J., Langan j., McMeniman L. — New York: Macmillan Publishing Company, 1993. — P. 238-244.

Olena Shon. Associative Irony and Means of Its Realization. The article deals with irony as the form of comical description on equal terms with humour and satire. Associative irony and means of its realization in American short stories are analyzed. Associative irony is the type of verbal irony, which is realized in megacontext and is created by linguistic means on the textual level. The productive means of associative irony in American short stories, such as dialogical and author's citation, lexical and stylistic repetition, repetition of characteristic detail, allusion are analyzed in the article.